

Flumina constiterint acuto gelu.

Flumina constiterint acute gelida.

Flumina constiterint in altum nocte.

Cui dubium est, duo illa suaviter repeti, hoc autem tertium nullo modo?

XXII. Item cum singula tempora singulis debentur pedibus minus plenis, si ea voce reddere velis, non sinit sensus in unam syllabam coarctari; mira omnino justitia. Non enim convenit, quod separatim reddendum est, non etiam constitui separatim. Quocirca in illo metro, *Sylvæ laborantes geluque*, si unam longam pro silentio fini addas, sicuti est, *Sylvæ laborantes gelu duro*, non probant aures; sicut probant cum dicimus, *Sylvæ laborantes gelu et frigore*: quod satiatissime sentis, cum singula repetis.

XXIII. Item non oportet cum duo minus pleni pedes ponuntur, majorem in principio quam in fine poni; nam et hoc condemnat auditus, tanquam si dicas, *Optimum tempus adest tandem*, ut primus pes sit creticus, secundus choriambus, tertius spondeus, ut tria tempora sileamus, quorum duo debentur ultimo spondeo ad sena implenda; et unum primo cretico. At si ita dicatur, *Tandem tempus adest optimum*, eadem interposita trium temporum mora in silentio, quis non sentiat jocundissime repeti? Quare aut tanti spatii decet esse in fine minus plenum pedem, quanti est in principio, ut illud, *Sylvæ laborantes geluque*: aut minorem in principio, et in fine majorem, veluti est, *Flumina constiterint acuto*. Neque injuria, quia ubi est æqualitas, nulla discordia: ubi autem dispar est numerus, si a minore ad majorem veniamus, ut in numerando solet, facit rursus ipse ordo concordiam.

XXIV. Ex quo illud est etiam consequens, ut cum ii, de quibus agitur, minus pleni ponuntur pedes, si duobus

locis interponitur silentium, id est, ante finem et in fine, tantum ante finem sileatur quantum debetur extremo, tantum autem in fine quantum scilicet primo: quia medium tendit ad finem, a fine vero ad principium redeundum est. Si autem utrique tantundem debetur, nulla controversia est quin tantum ante finem quantum in fine silendum sit. Sileri autem oportet non nisi ubi terminatur pars orationis. In iis autem numeris, qui non verbis fiunt, sed aliquo pulsu vel flatu, vel ipsa etiam lingua, nullum in hac re discrimen est, post quam vocem percussioneve sileatur, modo ut legitimum secundum supradictas rationes intercedat silentium. Quamobrem et a duobus potest minus plenis pedibus metrum incipere, si tamen utriusque conjunctum spatium minus non sit, quam posset esse unius et dimidii pedis; nam supra diximus, tum recte poni duos minus plenos pedes, cum id quod debetur ambobus, non transit spatio pedem dimidium: exemplum est, *Montes acuti*: ut aut in fine tria tempora sileamus, aut unum tempus post spondeum, et duo in fine. Aliter enim hoc metrum convenienter metiri non potest.

CAPUT XV.

Item de silentio in metris interponendo.

XXV. Sit hoc etiam in disciplina, ut cum ante finem silemus, non ibi pars orationis brevi syllaba terminetur, ne secundum illam sæpe commemoratam regulam, pro longa eam sensus accipiat, sequente silentio. Itaque in hoc metro, *Montibus acutis*, non possumus silere post dactylum tempus unum, quod post spondeum in superiore poteramus, ne non jam dactylus, sed creticus sen-

tiatur: atque ita non duobus minus plenis pedibus, quod nunc demonstramus, sed pleno dichorio et ultimo spondeo metrum constare videatur, duum temporum silentio in fine reddendo.

XXVI. Sed illud notandum est, in principio posito minus pleno pedi, aut ibidem reddi debitum per silentium, sicuti est, *Jam satis terris nivis atque diræ*: aut in fine, velut, *Segetes meus labor*. Minus autem pleno pedi qui in fine ponitur, aut ibidem restitui silentio, quod debetur, ut in illo, *Ite igitur Camænæ*: aut in aliquo de mediis loco, veluti in hoc, *Ver blandum viget arvis, adest hospes hirundo*. Unum enim tempus quod debetur ultimo bacchio, vel post totum numerum sileri potest, vel post primum ejus numeri pedem molossum, vel secundum ionicum a minore. Quod vero mediis forte minus plenis pedibus debiti est, non nisi ibidem reddi potest: ut est,

Tuba terribilem sonitum dedit ære curvo.

Si enim sic metiamur hoc metrum, ut primum faciamus anapæstum, secundum ionicum quemlibet in syllabis quinque, soluta scilicet longa vel prima vel ultima in duas breves, tertium choriambum, ultimum bacchium: tria erunt tempora in debito, unum extremo bacchio reddendum, et duo anapæsto primo, ut sena compleantur. Sed hoc totum spatium trium temporum in fine sileri potest. At si ab integro pede incipias, quinque syllabas primas pro quolibet ionico metitus, sequitur choriambus: inde jam pedem integrum non invenies: quocirca unius longæ spatio silere oportebit: quo annumerato, choriambus alter implebitur; bacchio reliquo metrum clausuro, cui tempus unum debitum silebis in fine.

XXVII. Unde jam esse opinor perspicuum, cum in

mediis siletur locis, aut ea restitui tempora quæ in fine debentur, aut ea quæ ibi debentur ubi siletur. Sed aliquando non est necesse ut sileatur in mediis, cum potest aliter metrum metiri, ut in eo quod paulo ante posuimus. Aliquando autem necesse est, ut in hoc, *Vernat temperies, auræ tepent, sunt deliciae*. Nam manifestum est istum numerum, aut quaternorum temporum, aut senorum pedibus currere. Si quaternorum, silendum est unum tempus post syllabam octavam, et in fine duo; metiatur primo spondeus, secundo dactylus, tertio spondeus, quarto dactylus annumerato post longam silentio, quia post brevem non oportet, quinto spondeus, sexto dactylus, ultima longa qua numerus clauditur, cui duo tempora debita silentur in fine. Si autem senorum temporum hic metimur pedes, primus erit molossum, secundus ionicus a minore, tertius creticus qui fit dichorius adjuncto silentio unius temporis, quartus ionicus a majore et longa ultima, post quam quatuor tempora silebuntur. Potest aliter, ut una longa in principio locaretur, quam sequeretur ionicus a majore, deinde molossum, deinde bacchius, qui fieret antispastus adjuncto silentio unius temporis, ultimus choriambus metrum clauderet, ita ut quatuor temporum in fine silentium redderetur uni longæ in principio constitutæ. Sed aures istam dimensionem repudiant, quia pars pedis in principio collocata, nisi major quam dimidia fuerit, non recte illi post plenum pedem finali silentio redditur ubi debetur: sed aliis interpositis pedibus, scimus quidem quantum debeatur; sed non comprehenditur sensu, ut tanto spatio sileatur, nisi minus debeatur in silentio quam positum est in sono: quia cum majorem partem pedis vox peregerit, minor quæ reliqua est, ubicumque facile occurrit.

XXVIII. Quamobrem metri, quod sub hoc exemplo

posuimus, *Vernat temperies, auræ tepent, sunt deliciae*, cum sit una necessaria, quam diximus, dimensio, si post decimam ejus syllabam tempus unum sileatur, et quatuor in fine; est alia voluntaria, si quis post sextam syllabam velit silere duo tempora, et unum post undecimam, et duo in fine: ut sit in principio spondeus, sequatur hunc choriambus, tertio spondeo silentium duum temporum annumeretur, ut vel molossus vel a minore ionicus fiat, quartus bacchius adjuncto itidem silentio unius temporis fiat antispastus, quinto choriambo numerus terminetur in voce, duobus temporibus in fine per silentium redditis in principio locato spondeo. Est item alia. Si enim velis, post sextam syllabam unum tempus silebis, et post decimam unum, post undecimam tantundem, et duo in fine: ut sit primus spondeus, secundus choriambus, tertius palimbacchius fiat antispastus uno silentii tempore annumerato, quartus spondeus fiat dichorius unius temporis interjecto, et unius temporis consequente silentio, choriambus ultimus numerum claudat, ita ut sileamus duo tempora in fine, quæ primo debentur spondeo. Est et tertia dimensio, si post primum spondeum tempus unum sileatur, et reliqua quæ in proximo superiore servantur; nisi quod in ejus fine unum tempus silebitur, quia spondeus ille qui solet in principio locari, consequente unius temporis silentio factus est, palimbacchius, ut plus uno tempore nihil ei debeatur, quod in fine silendum est. Unde jam perspicis metris interponi silentia, quædam necessaria, quædam voluntaria: et necessaria quidem, cum aliquid pedibus debetur implendis: voluntaria vero, cum pleni sunt pedes atque integri.

XXIX. Quod autem superius dictum est, amplius quatuor temporibus silendum non esse, de necessariis silentiis dictum est, ubi debita tempora explentur. Nam in iis

quæ voluntaria silentia nominavimus, licet etiam pedem sonare, et pedem silere: quod si paribus intervallis fecerimus, non erit metrum, sed rhythmus, nullo certo fine apparente unde redeatur ad caput. Quamobrem si exempli gratia silentiis velis distinguere, ut post primum pedem alterius pedis tempora sileas, non hoc perpetuo servandum est. Licet autem varietate qualibet connumeratis silentiis usque ad legitima tempora metrum producere, velut in hoc, *Nobis verum in promptu est, tu si verum dicis*. Licet hic post primum spondeum quatuor tempora silere, et alia quatuor post sequentes duos: post tres autem finales nihil silebitur; jam enim triginta duo tempora terminata sunt. Sed multo est aptius, et quodam modo justius, ut vel in fine tantum, vel etiam in medio et fine sileatur: quod subtracto uno pede fieri potest, ut ita sit: *Nobis verum in promptu est, tu dic verum*. Hoc et in metris cæterorum pedum tenendum est, scilicet necessariis silentiis, sive finalibus, sive mediis reddi debita, ut pedes impleantur: non autem sileri oportere amplius quam pedis partem, quam levatio positiove occupant. Voluntariis autem silentiis et partes pedum et integros pedes silere conceditur, sicut exemplis supra dictis monstravimus. Sed hactenus interponendorum silentiorum ratio tractata sit.

CAPUT XVI.

De pedum commixtione, et de metrorum copulatione.

XXX. Nunc de pedum commixtione, et de ipsorum metrorum copulatione pauca dicamus. Quoniam jam

multa dicta sunt cum quæreremus, quos sibimet oporteat misceri pedes, et quod ad metrorum attinet copulationem, nonnulla dicenda sunt cum de versibus disserere cœperimus: junguntur enim sibi pedes atque miscentur secundum regulas, quas in secundo sermone aperuimus. In hoc autem illud sciendum est, metri quæque genera, quæ a poetis jam celebrata sunt, habuisse auctores et inventores suos, a quibus quasdam certas leges positas convellere prohibemur. Non enim oportet, cum illi eas ratione fixerint, aliquid ibi mutare: quamvis secundum rationem sine aurius offensione possimus: cujus rei cognitio non arte, sed historia traditur: unde creditur potius quam cognoscitur. Neque enim si Phaliscus, nescio qui, metra ita composuit, ut hæc sonant,

*Quando flagella ligas, ita liga,
Vitis et ulmus uti simul eant,*

scire hoc possumus; sed tantummodo credere audiendo et legendo. Illud est disciplinæ, quod ad nos pertinet, videre utrum hoc tribus dactylis constet et pyrrhichio ultimo, ut plerique musicæ imperiti autumant; non enim sentiunt pyrrhichium poni non posse post dactylum: an, ut ratio docet, primus pes sit in hoc metro choriambus, secundus ionicus longa syllaba in duas soluta breves, ultimus iambus, post quem tria tempora silebuntur: quod semidocti homines sentire possent, si a docto secundum utramque legem pronuntiaretur et plauderetur. Ita enim naturali et communi sensu judicarent: quid disciplinæ norma præscriberet.

XXXI. Verumtamen quod Poëta ille hos numeros immobiles esse voluit, cum hoc metro utimur, custodiendum est: non enim fraudat auditum; quanquam æque nihil fraudaret, si vel pro choriambus diiambus vel ipsum io-

nicum nulla in breves facta solutione poneremus, et quidquid aliud congruisset. In hoc igitur metro nihil mutabitur; non ea ratione qua inæqualitatem vitamus, sed ea quo observamus auctoritatem. Docet sane ratio, alia institui metra immobilia, id est, in quibus mutari nihil oportet, ut hoc ipsum est de quo satis locuti sumus: alia mobilia, in quibus locare pedes alios pro aliis licet, sicuti est: *Trojæ qui primus ab oris, arma virumque cano*. Nam hic pro spondeo anapæstum quolibet loco licet ponere. Alia nec tota immobilia, nec tota mobilia, ut est:

*Pendeat ex humeris dulcis chelys,
Et numeros edat varios, quibus
Assonet omne virens late nemus,
Et tortis errans qui flexibus¹.*

Vides hic enim ubique et spondeos et dactylos poni posse, præter ultimum pedem, quem metri auctor semper esse dactylum voluit. Et in iis quidem generibus tribus nonnihil valere auctoritatem vides.

XXXII. Quod autem in pedum commixtione ad rationem solam pertinet de iis rebus quæ sentiuntur judicantem, sciendum est eas partes pedum, quæ post certos pedes silentio restante insuaviter locantur: ut iambus post dichorium atque secundum epitritum, et spondeus post antispastum, etiam post alios pedes male locari, quibus isti permixti fuerint. Nam manifestum est iambum post molossum bene poni, sicut hoc exemplum indicat sæpe repetitum cum silentio in fine temporum trium, *Ver blandum viret floribus*. At si pro molosso primum dichorium constituas, ut est, *Vere terra viret floribus*, respuit hoc auditus atque condemnat. Id etiam in cæteris sensu explorante facile est experiri. Ratio namque certissima est,

¹ Hoc Terentianus citat ex Pomponio.

cum sibi copulantur qui inter se sunt copulabiles pedes, eas partes debere in fine subjungi quæ omnibus conveniunt in illa serie collocatis, ne inter socios quodam modo discordiæ aliquid oriatur.

XXXIII. Illud magis mirandum est, quod cum spondeus et diiambum et dichorium suaviter claudat, tamen cum hi duo pedes sive soli, sive cum aliis copulabilibus quoquo modo mixtis in una serie fuerint, spondeus in fine approbante sensu poni non potest. Quis enim dubitet, aures libenter accipere ista singula repetita: *Timenda res non est*: et item separatim, *Jam timere noli*? At si ita jungas, *Timenda res, jam timere noli*: nisi in soluta oratione audire nolim. Nec absurdum minus est, si quolibet loco alium connectas, veluti molossum hoc modo: *Vir fortis, timenda res, jam timere noli*. Vel ita: *Timenda res, vir fortis, jam timere noli*. Vel etiam ita: *Timenda res, jam timere vir fortis noli*. Cujus absurditatis causa est, quod pes diiambus etiam ad duplum et simplum plaudi potest, ut ad simplum et duplum dichorius: spondeus autem duplæ parti eorum æqualis est, sed cum eum ille trahit ad primam, hic ad extremam, existit nonnulla discordia; et ita ratio tollit admirationem.

XXXIV. Nec minus miraculum edit antispastus, cui si nullus alius pedum, aut certe solus diiambus misceatur, patitur iambo metrum claudi, cum aliis autem positus nullo modo; et cum dichorio quidem propter ipsum dichorium; itaque hoc minime miror. Cum cæteris vero senum temporum pedibus, cur memoratum trium temporum pedem in fine repudiet, nescio quæ est causa, secretior fortasse quam ut a nobis erui atque ostendi queat: sed hoc ita esse his exemplis probo. Nam ista duo metra, *Potestate placet, Potestate potentium placet*, nemo ambigit suaviter singula repeti cum silentio trium temporum in fine. At ista

insuaviter cum eodem silentio, *Potestate præclaræ placet. Potestate tibi multum placet. Potestate jam tibi sic placet. Potestate multum tibi placet. Potestatis magnitudo placet*. Quod ad sensum attinet, peregit officium suum in hac quæstione, et quid acceperit, et quid exploserit indicavit: sed de causa cur ita sit, ratio consulenda est. Ac mea quidem in tanta obscuritate nihil aliud videt, nisi cum diiambus antispastum dimidiam partem priorem habere communem; nam uterque a brevi et longa incipit: posteriorem autem cum dichorio; longa enim et brevi ambo finiuntur. Itaque antispastus vel solus tanquam suam priorem dimidiam, vel cum diiambus, cum quo eam communiter habet, collocatus, patitur in fine metri esse iambo; et cum dichorio pateretur, si eidem dichorio talis terminus conveniret: cum cæteris autem non patitur, quibus tali societate non jungitur.

CAPUT XVII.

De metrorum copulatione.

XXXV. Quod vero ad metrorum copulationem attinet, satis est in præsentia videre posse sibi diversa metra copulari, quæ tamen plausu, id est, levatione ac positione conveniant. Diversa sunt autem vel quantitate, ut cum majora copulantur minoribus, qualia ista sunt, videlicet,

*Jam satis terris nivis atque diræ
Grandinis misit pater, et rubente
Dextera sacras jaculatus arces
Terruit urbem*¹.

Nam hoc quartum, quod uno choriambus et una in fine

¹ Horat. lib. 1, Carminum.

longa terminatur, quam parvum sit tribus superioribus inter se æqualibus subjectum vides. Vel pedibus sicuti hæc,

*Grato Pyrrha sub antro,
Cui flavam religas comam¹.*

Cernis quippe horum duorum superius constare spondeo et choriambo, et longa ultima, quæ ad sex tempora implenda spondeo debebatur: hoc autem posterius spondeo et choriambo, et duabus ultimis brevibus, quæ item cum primo spondeo implent sex tempora. Paria sunt ergo ista temporibus, sed in pedibus nonnihil diversitatis tenent.

XXXVI. Est et alia differentia istarum copulationum, quod alia ita copulentur, ut nulla sibi silentia interponi velint, sicut hæc duo recentissima, alia inter se sileri aliquid postulent, sicut hæc,

*Vides ut alta stet nive candidum
Soracte, nec jam sustineant onus
Sylvæ laborantes, geluque
Flumina constiterint acuto.*

Nam si hæc singula repetantur, priora duo unum tempus in fine sileri flagitant, tertium duo, quartum tria. Copulata vero a primo ad secundum transeuntem unum tempus silere cogunt, a secundo ad tertium duo, a tertio ad quartum tria. A quarto autem si ad primum redeas, tempus unum silebis. Sed quæ est ratio redeundi ad primum, eadem est ad aliam talem copulationem transeundi. Hoc genus copulationum recte nos appellamus circuitum, qui *περίοδος* græce dicitur. Circuitus ergo minor esse non potest, quam qui duobus membris constat, id est, duobus metris: nec esse majorem voluerunt eo, qui usque ad quatuor membra procedit. Licet igitur minimum bimembrem,

¹ Horat. lib. 1, Carminum. — ² Ibidem.

medium trimembrem, et ultimum quadrimembrem vocare: hos enim Græci *δίκωλον* *τρίκωλον* *τετράκωλον* vocant. De quo toto genere quoniam diligentius tractaturi sumus, ut dixi, in eo sermone, qui nobis de versibus erit, nunc interim hoc satis sit.

XXXVII. Sane arbitror jam te intelligere innumeralia genera esse metrorum, quæ quingenta sexaginta octo inveneramus, cum et de silentiis nonnisi finalibus exempla essent data, et nulla pedum commixtio facta esset, et nulla solutio longarum in duas breves, quæ pedem ultra syllabas quatuor porrigeret. At si adhibita omni silentiorum interpositione, et omni pedum commixtione, et omni solutione longarum colligere numerum metrorum velis, tantus existit, ut nomen ejus fortasse non suppetat. Sed hæc exempla quæ a nobis sunt posita, et quæcumque alia poni possunt, quanquam ea et Poëta in efficiendo approbet, et in audiendo natura communis, tamen nisi ea docti et exercitati hominis pronuntiatio commendet auribus, sensusque audientium non sit tardior quam humanitas postulat, non possunt ea quæ tractavimus vera judicari. Sed quiescamus aliquantulum, et de versu deinceps disseramus. D. Ita fiat.